

סידר הלחיים לאורך המבוי בתוך שלשה טפחים זה מזה; מבואר בסוגיא שלדעת האוסרים להשתמש כנגד הלחי, אין להשתמש במבוי אלא עד חוד הלחי הפנימי, מפני שכל הלחיים ביחד נחשבים כלחי אחד ארוך משום 'לבוד'. היו שלשה טפחים ביניהם, ולרשב"ג ארבעה – משתמש עד חודו הפנימי של הלחי החיצון (שהמבוי כולו נותר בלחי החיצון. ראשונים).

ולדעת רבא המתיר להשתמש כנגד הלחי – מותר להשתמש בכל המבוי, אלא אם רצפו בלחיים במשך ארבע אמות (רב אשי), שאז כאשר הם סמוכים ז"ז על ידי 'לבוד' נידונים כמבוי ולא כלחי, וצריך לחי אחר להתירו (ובלא לחי נוסף אסור כל המבוי בטלטול, לא רק השטח שכנגד הלחיים. כן נקט רש"י, שלא כפי שמועתו). וזה רק לפי הדעה שלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים אינו נידון משום לחי, אבל לדעת האומר נידון משום לחי – מותר להשתמש כנגד הלחיים, כאשר הלחי החיצון בולט מבחוץ, כי במה שהוסיף על הלחי לחיים נוספים לא גרע הואיל ונראה מבחוץ.

דפים ט – י

טז. לחי או פס הנראה מבחוץ ושוה מבפנים או להפך, האם נידון משום לחי?

נראה מבפנים ושוה מבחוץ – נידון משום לחי. נראה מבחוץ ושוה מבפנים; לדברי רבי חייא נידון משום לחי. וכן נקטו רב הונא ורבה בנו. ולדברי רבי שמעון בר רבי אינו נידון משום לחי. וכן נקט רבי יוחנן. ואעפ"י שכן הוכיחו מהברייתא, הסיקו להלכה שניידון משום לחי – כפי ששנה רבי חייא. ומבואר בסוגיא שאין חילוק בין מבוי הניתר בלחי אחד ובין חצר הניתרת בשני פסים. בכלל 'נראה מבחוץ' – כותל שצדו אחד כנוס מחברו (שמקצת מעוביו בולט יותר מחלקו האחר), ונראה לעומדים בפנים ולא לעומדים מבחוץ (- שחלקו הפנימי קצר) או שנראה מבחוץ ולא מבפנים (- שחלקו הפנימי בולט והחיצוני קצר).

וכן בכגון חצר קטנה שנפרצה לגדולה, והרי לעומדים בגדולה נראים גיפופי הכותל שבפתח, ואינם נראים לעומדים בקטנה – הרי שלגבי טלטול בחצר הקטנה נידון הדבר כנראה מבחוץ ולא מבפנים. ואולם אם היו כותלי הקטנה נכנסים לתוך הגדולה וגם מופלגים מכתלי הגדולה שלשה טפחים – אינה ניתרת, מפני שגיפופי הגדולה אינם נראים מאותם כתלים של הקטנה.

א. לדברי התוס' והרא"ש [דלא כרש"י], אין נחשב 'נראה מבחוץ' אלא בכגון כותל שחלקו הפנימי בולט יותר מחלקו החיצוני, אבל לחי המונח בראש הכותל החוצה, ואינו נראה כלל לעומדים בחלל המבוי, אינו נידון משום לחי [ורק בחצר קטנה שנפרצה לגדולה מועיל כגון זה, מאחר והגיפופים מהוים מחיצה לחצר הגדולה, אבל אם אין שם חצר – לא] [עפ"י מהרש"א]. ולכל הדעות, כאשר הלחי נתון מאחורי המבוי כנגד אמצעו ולא בראשו – אין זה נידון משום לחי (ראשונים – עפ"י דברי הגמרא בנכנסים כותלי קטנה לגדולה).

ב. כאשר הלחי הנראה מבחוץ ושוה מבפנים נמשך ובולט ארבע אמות כלפי חוץ; יש אומרים שאינו מכשיר המבוי, ש'ניידון משום לחי' אמרו ולא 'משום מחיצה' (ראב"ד, מובא בראשונים; רשב"א וריטב"א כד:). ויש אומרים שמכשיר, אך דוקא בכגון חצר גדולה וקטנה שהגיפופים מתירים את הגדולה, אבל כותל שברשות הרבים או בכרמלית אינו מועיל למבוי כשאינו נראה מבפנים, שהרי אפילו לאותה רשות עצמה אינו מועיל [עפ"י תוס' כד: ד"ה ההיא. וסתימת דבריהם אפילו אינו נמשך ד' אמות. ו"ל כיון שהגיפופים אינם נראים מבפנים, ולבחוץ אינם מועילים כלום, לפיכך לא יועילו לפנימי].

דף י

יז. מה דינו של לחי הנמשך עם דופנו של מבוי ונראה כמי שמאריכו?

אמר רמי בר אבא אמר רב הונא: לחי המושך עם דופנו של מבוי (שנראה כמאריך את דופן המבוי ואינו בולט מבפנים אלא ניכר מבחוץ); פחות מד' אמות – נידון משום לחי ומשתמש עד חודו הפנימי [כמאן דאמר בין לחיים אסור]. ד' אמות – נידון משום מבוי ואסור להשתמש בכל המבוי. ולדעת האומרים 'נראה מבחוץ ואינו נראה מבפנים אינו נידון משום לחי' – בכל אופן אסור. (והלכה כדעה ראשונה כנ"ל).

יח. פתח מבוי הרחב מעשר אמות, כיצד תקנתו?

מבוי שהוא רחב מעשר וצריך למעטו (כדברי חכמים ולא כרבי יהודה), כיצד יעשה? שנה לוי: נועץ קנה באמצעותו ודיו, אבל אמר: אין הלכה כאותה משנה, אלא עושה פס גבוה עשרה במשך ארבע אמות ומעמידו לארכו של מבוי (באמצע הפתח, והרי נעשה כשני מבואות או שני פתחים שכל אחד פתחו עשר).

א. יש אומרים שצריך תיקון נוסף בין קצה הפס לכותל המבוי האמצעי, שהרי הוא כמבוי בצורת ח [ואם יש מקצה הפס עד הכותל האמצעי של המבוי יותר מעשר אמות, צריך להתקין שם צורת הפתח אפילו לשמואל, כנ"ל]. ויש סוברים שמבוי העשוי בצורת ח אינו טעון תיקון בעקמומיותו (ע' בראשונים כאן ולעיל ו' ח). ויש סוברים שצריך תיקון רק אם יש מקצה הפס ועד הכותל האמצעי יותר מעשר אמות (עפ"י רא"ש רבנו ירוחם והטור; רמ"א שסג, לג – ואפילו לרב, משום שהמבוי מפולש לאותה רשות הרבים. והמג"א כתב שהעיקר כדעת השו"ע שם שאף בפחות מעשר יש לו דין מבוי עקום הצריך תיקון בעקמומיות, ודלא כריצב"א. וכמה פוסקים נוקטים להקל ומישבים המנהג שלא לתקן בעקמומיות, ביחוד בכגון זה. וע"ע בחדושי הנצי"ב).

ב. יש אומרים שהקורה צריכה להיות נוגעת באותו פס החוצה את המבוי, או שתהא סמוכה לו בתוך שלשה טפחים (ראב"ד, מובא בראשונים). ויש אומרים שאין צריך, שהפס אינו ככותל המבוי כי אין כאן שני מבואות, אלא תקנו לעשותו כדי שיהא כמבוי עם שני פתחים, ועל כן אין צריך שהקורה תהא על גבי הפס (עריטב"א ור"ן).

כמו כן נחלקו האם צריך שיהיו בתים וחצרות פתוחים לכל אגף ואגף, כאילו הם שני מבואות, אם לאו (ע' או"ז ומאירי. ולהלכה נפסק בשו"ע (שסג, לג) כדעה ראשונה, שצריך לכל אחד ואחד כל תנאי מבוי).

אופן נוסף למעט המבוי: לסתום הכניסה העודפת על עשר אמות. ואין צריך לסתמה לגמרי אלא די ב'עומד מרובה על הפרוץ', כדברי רב יהודה: מבוי שהוא רחב חמש עשרה אמה, מרחיק שתי אמות ועושה פס שלש אמות.

א. אין די באותו פס לשמש כלחי אלא צריך לחי אחר או קורה (תוס', ריטב"א), מפני שהוא מופלג מן הכותל (תוס'), או משום שלא הועמד לשם לחי, או בגלל שמשמש לצורך אחר, או מפני שעם החלק הפרוץ הריהו יותר מד' אמות שאין נידון משום לחי (ע' רעק"א; קרן אורה; קהלות יעקב ה). ויכול לשים הלחי סמוך לפס או בכותל הנגדי (שפת אמת).

ב. היה המבוי רחב עשרים – יעמיד פס באופן זה גם בצד השני, ונמצא פתחו עשר (רש"י ור"ן). וכן יכול להרחיק ד' אמות מאחד הכתלים ולהעמיד פס רחב ששה (רש"י).

ג. אם מניחים הרבים את פתח הגדול ונכנסים בקטן, בטל תיקונו של מבוי זה [אבל מן הסתם אין

שאלות ותשובות לסיכום מסכת עירובין

הרבים מניחים הגדול להיכנס בקטן]. ואם יעשה לו צורת הפתח בגדול – כשר (עפ"י או"ח, מובא בהג"א ובשו"ע שסג, לד כהגהת תפארת שמואל וכמש"כ רעק"א והובא במשנ"ב שם).

התקין צורת הפתח מופלגת מן הכותל – יש פוסלים (בכור שור ועוד) ויש מכשירים (תו"ש; שו"ת רעק"א יח ועוד), ובשעת הדחק יש לסמוך להקל (ע' משנ"ב שסג סקכ"ג. וציין לריטב"א ולרשב"א בחידושיהם. ואם הכוונה לדבריהם בסוגיתנו, הלא לכאורה אין כוונתם כאן שעשה צוה"פ בין שני אירים – שודאי אין צוה"פ עדיפה ממחיצה גמורה הבטלה בשני האירים שבצידיה, אלא כוונתם שאיר צוה"פ אינו מצטרף עם איר אחר לבטל את העומד שביניהם, וכמובא בסעיף לד כנ"ל. וא"כ מה הוכחה יש מדבריהם לצוה"פ המופלגת מן הכותל שכשר הרי לא דיברו בכגון זה. וצ"ב).

ד. לדעת הירושלמי אפשר למעט הרוחב ע"י העמדת פס ארבעה טפחים בפתח כדי למעטו, הגם ששני האירים שבצדי הפס גדולים ממנו. ועוד מבואר שם שנותן לחי וקורה באחד מן הפתחים ודיו. אבל לשיטת תלמודנו אתי אירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל לאותו הפס (עפ"י רשב"א).

ט. מה דין המחיצות והפרצות דלהלן?

א. עומד מרובה על הפרוץ ע"י צירוף העומדים שבשני צדי הפרוץ.

ב. עומד כפרוץ.

א. רצו להוכיח מדברי רב יהודה שעומד מרובה על הפרוץ משתי רוחות (= שטח פרוץ שמשני צדיו ישנן מחיצות אשר כל אחת מהן קטנה מהשטח הפרוץ אבל שתיהן ביחד עודפות עליו) – אינו 'עומד'. ודחו שלעולם נחשב 'עומד' ורק כאשר אחד מהעומדים נתון בין שני 'אירים' הגדולים ממנו [או שוים לו], האירים מבטלים אותו ושוב נעשה הפרוץ מרובה על העומד. כגון שאנו באים לגדור מבוי על ידי העמדת פס אמה ומחצה ומרחיקים שתי אמות ומעמידים פס נוסף של אמה ומחצה, ומשם ואילך כניסת המבוי פרוצה וניתרת בלחי או קורה – הרי שאיר שתי אמות עם איר הכניסה מבטלים את העומד שביניהם ואינו מצטרף עם העומד הראשון להיות ביחד עומד מרובה (= שלש אמות) על הפרוץ שביניהם. ומדברי רבין ורב דימי יש לשמוע שנקטו שעומד מרובה משתי רוחות לא הוי עומד, שלכך נקב שבאסלא אינו נחשב כסתום אלא אם יש בו לכל הפחות כשיעור העומדים שבצדו.

א. להלכה, דעת הרשב"א (בחדושי ובעבוה"ק ב,ב) והר"ן (טז:) והרי"א (ה"ב) שעומד משתי רוחות אינו עומד מרובה על הפרוץ. ואילו באור זרוע (קכו, הובא בהג"א סף הפרק, ובמג"א סב סקט"ז) פסק שהוא עומד, מלבד אם הוא עומד ע"י דין 'לבוד'. וכן משמע בתוס' ובריטב"א שלהלכה הוי עומד (עפ"י משנ"ב שסב, ה ובשעה"צ ס"ק ל לח. ומשמע מדבריו שאפשר לסמוך על המקלים ובלבד שלא יהיו עומדים על ידי לבוד. וכן מבואר מהמשנ"ב בהל' ציצית (טז,א). ואולם בחו"א (או"ח סוס"י ב. וע' גם קוב"א ח"א י) חשש לדעת האוסרים עכ"פ לענין דאורייתא, וכפי שנראה מסקנת הסוגיא מדברי רבין ורב דימי).

ב. נראה שעומד מרובה משתי רוחות, הגם שאינו נחשב 'עומד מרובה' אינו נחשב פרוץ, הלכך אם יש באותה מחיצה במקום אחר עומד מרובה על הפרוץ די בכך ואין צריך שהעומד יהא מרובה מהפרוץ ומהעומדים הקטנים. ואולם בכל מקום שאומרים 'אתי אירא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל' מסתבר שהעומד מתבטל ונחשב כפרוץ לענין חישוב העומד והפרוץ ולענין פירצה יותר מעשר (ר"ן טז: חו"א סה ס"ק א ה. ויש להעיר מלשון ריא"ז (ה"ב) שנקט בעומד מרובה משתי רוחות שהפרוץ מבטל את העומד).

קלט

ג. ריצב"א מפרש שאין אומרים 'אתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל' באויר העולם אלא באויר שאנו מחשיבים אותו כסתום כגון בפתח המבוי וכד'. וגם אם נאמר כן, בכלי ודאי אין שייך לומר שאויר העולם יבטלנו [כגון באויר שמחוץ לעסלא שיבוא עם אויר הנקב לבטל את העור] (עפ"י תוס'. וע"ע בש"ר כאן ולהלן טז:).

ד. דין זה, אתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל, יש מהראשונים שהוכיחו שאינו אלא מדרבנן, אבל מדאוריתא מחיצה מועילה היא [ולכך בפסי ביראות מתירים באופן זה, שהעמידו על דין תורה] (עפ"י רשב"א יט: ועוד). ויש אומרים שבפס רחב ארבעה שהוא מקום חשוב, אין האוירים מבטלים אותו מדאוריתא (עפ"י ריטב"א יז. וע"ע בלשון התוס' יט: ד"ה וארבעה. ודעת השפת-אמת שם נוטה שהוא דין דאוריתא).

ב. עומד כפרוץ, נחלקו אמוראים האם מותר או אסור (רב פפא רב הונא בריה דרב יהושע – להלן טז: וכן אמר אביי בסוגיתנו לתלות בשאלה זו שני מסורות של תלמידי רבי יוחנן).
להלכה פרוץ כעומד מותר (להלן טז וברי"ף; רמב"ם טז, טז; או"ח שסב, ט).
ומבואר בסוגיא שאם יש שני 'אוירים' משני צדי העומד, הרי הם מבטלים אותו, גם אם כל אחד מהם שוה לו בגדלו.

החזון-איש (עו ססק"א) כתב להוכיח שדוקא בכגון רוח רביעית במבוי שאין מחשיבים הכל כעומד, אבל כל שאפשר לדון את הכותל כולו כמחיצה על ידי דין 'פרוץ כעומד', לא אכפת לנו בחלקי העומד הנתונים בין שתי פרצות כמותו. ואולם אם אחד מהפרצות מרובה מהעומד והאחר שוה לו – אתי אורא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל. (ונראה שאלו הם דברי הריטב"א להלן טז:).
ע"ע להלן טז.

כ. עור העסלא (/ אסלא) וחלול, באלו אופנים מצטרפים הם להחשב כדבר סתום לענין טומאה?

עור העסלא (העשוי לבית הכסא ויש נקב באמצעו) וחלל שלו, מצטרפים בטפה להחשב כ'אהל' על המת (כפרש"י ועוד). ונאמרו שני שיעורים בגודל הנקב; רב דמי מסר אצבעיים מכאן ואצבעיים מכאן ואצבעיים ריוח באמצע. ורבין מסר אצבע ומחצה מכאן ואצבע ומחצה מכאן ואצבע ריוח באמצע. ופירש אביי שנחלקו בדין 'עומד כפרוץ' אם מותר או אסור [ולא כרב דימי שרצה לפרש שאין ביניהם מחלוקת אלא אחד דיבר באצבעות רחבות ואחד בדקות, ולא בדוקא].

א. אין מטמא באהל אלא כאשר הטומאה והכלים תחת העור, אבל אם אחד מהם תחת הנקב – טהור (ראשונים, עפ"י סוכה יח).

ב. היה רק אחד מן העומדים מרובה על הנקב או שוה לו; מלשון רש"י נראה שאין נחשב כסתום (כן דייק באבני נזר רסו, יד. ופירש הטעם הואיל ותחת הנקב אינו אהל כאמור, לפיכך מצטרף מקום הנקב עם העומד הקצר להיות רבה על העומד הגדול). אך בר"ן מבואר שלדעת האומר פרוץ כעומד מותר, ודאי הוא הדין באצבעיים ומחצה מכאן ואצבע מכאן ואצבעיים ומחצה בנקב [ומשמע שהוא הדין למ"ד אסור, כאשר אחד העומדים מרובה על הפרוץ]. ובחזו"א (או"ח סו"י ב) כתב להסתפק בדבר.

ג. יש מי שכתב, דוקא בכגון עור העסלא שאינו משמש ככלי אלא על ידי הנקב שבו, אבל דבר אחר שיש בו נקב, אין האויר מצטרף עמו להביא את הטומאה אפילו העומד מרובה עליו (עפ"י סדרי טהרות כלים רד:).